
Szabó László

AZ OSZÉT NÉP NEMZETTÉ VÁLÁSA

„Az oszétek nem nagy nép, szám szerint mintegy félmilliónyan laknak a kaukázusi hegyerinc lejtőjének centrális részén.” – írja V. I. Abaev, az oszétek egyik legnagyobb és leginkább meghatározó tudósa abban a cikkében, amelyben Koszta Hetagurov érdemeit méltatja születésének századik évfordulója alkalmából.⁸⁰

A méltán ünnepelt Koszta Hetagurovot, akit az oszét nép apraja nagyja csak Kosztának nevez (még hivatalosan és szakcikkekben is gyakran fordul elő így a neve), a tudomány is úgy tartja számon, mint az oszét nemzet, nemzeti öntudat megteremtőjét. Abaev cikkének bevezetőjében tehát az oszéteket nép-ként és nem nemzet-ként határozza meg. Koszta sokrétű életét, szerteágazó és univerzális tehetségét úgy méltatja, mint aki minden erejét arra fordította, hogy szeretett maroknyi népe a nemzetek sorába emelkedjék. S ezt el is érte. Ő maga eközben nemzeti ideállá, az oszét nemzetet megtestesítő hazafivá vált, akivel együtt emelkedett nemzetté. Élete, pályája példa.

Az oszétek, s immár kissé a „világ” is ebben az esztendőben ünnepli Koszta Hetagurov 150. születésnapját. Napjainkban a nemzetté lett oszétek sajnálatos módon a világ figyelmét úgy is felkeltették, hogy más szomszédos nemzetekkel és nemzetiségekkel együtt a nagyhatalmak ütközőpontjába kerülve nehéz, véres hónapokat, éveket élnek át. A mi érdeklődésünket külön is felkelti az, hogy az egyre szélesedő és izmosodó magyar-oszét tudományos kutatások az oszét-jász rokonság meglétét megerősítették, részleteiben mindinkább feltárták. A távoli rokonok sorsa és jelenlegi helyzete iránt különösen érzékenyek vagyunk. Jól induló, kiépülőben lévő tudományos együttműködések szakadtak félbe, szenvednek késést vagy válnak egyre lehetetlenebbé. Reményünk van azonban arra, hogy a már kiépített tudományos és kulturális kapcsolatok a háborús viszonyok közepette is megmaradnak, s ha lassabban is, de tovább gazdagodnak a meglévő és egyre inkább összekapcsolódó tudományos vizsgálatok (régészet, néprajz, történelem, irodalom).

Az oszét nép nemzetté válásában nagy szerepet játszó, a nemzeti ideált megfogalmazó, életével is hitelesítő Koszta Hetagurov születésének

---

⁸⁰ Abaev, V.I., 1990. 542. – Lásd még. U.o. 544-546.; 552-555. – Kaloev, B. A., 1988. 125-133.

másfélszázados jubileuma alkalom és lehetőség is a tudományos és kulturális együttműködés további fejlesztésére. Koszta hatása tehát ma is élő és kézzelfogható. Azt azonban nem szabad elfelednünk, hogy ő egy hosszú folyamat befejezője csupán. A nemzetté váláshoz vezető hosszú és rögös út bemutatása, néhány meghatározó tényező részletesebb feltárása is módfelett tanulságos. Jelen írásunk feladata az, hogy az út végén nem összeroskadó, hanem Koszta Hetagurov koronáját megérdemlő, sok sebtől vérző oszét nép történetének néhány stációját – tanulságul számunkra, magyarok számára is – valamennyire megismerjük. A korona így még fénylőbb és több erőt kisugárzóbbá, fényesebbé válhat.

A nemzet fogalmáról

A nemzet fogalmát az újkori történeti fejlődés teremtette meg. A középkorban használatos *natio* ~ nemzet fogalom egészen más jegyekkel írható körül. Az újkori nemzet jellemzőit francia forradalom hármasszava, az embernek a feudális és rendi kötöttségektől való megszabadulása (Emberi jogok nyilatkozata) alakította ki, s szellemi hajtóereje a romantikus életérzés volt, amely a felszabadult egyén és a kollektivitás számára beláthatatlan perspektívát nyitott. A középkori nemzet (*natio*) és az újkori nemzet fogalma éppenséggel ellentettje egymásnak.

A magyar alkotmányban benne foglaltatik a magyar nemzet fogalma, s a magyar törvénnyel összefüggésben preambulumban meghatározza a "nemzet" fogalmát is. A Közgylés az 1335 (2003) sz. határozatban azonban megjegyzi, hogy a mai napig "nincsen Európában általánosan elfogadott jogi definíciója a 'nemzet' fogalmának". Olyannyira nincs, hogy „...egy olyan tanulmányban, amely a nemzet fogalmáról és európai használatáról készült és amely 35 ország parlamenti delegációja által kitöltött kérdőív adatain, illetve a Jogi és Emberi Jogi Bizottság által Berlinben, 2004. június 7-én szervezett meghallgatáson a jog- és politikatudomány szakértői részéről elhangzott nyilatkozatokon alapult, a Jogi és Emberi Jogi Bizottság megállapította, hogy nehéz, csaknem lehetetlen a nemzet fogalmának általános definícióját kialakítani.”⁸¹ Ugyanennek a dokumentumnak a negyedik pontja az, amely számunkra a továbbiakban a legfontosabb iránymutató, s napjaink álláspontját fogalmazza meg: „A 'nemzet' kifejezés mélyen a népek

---

⁸¹ A Közgylés által 2006. január 26-án (a 7. ülésen) elfogadott szöveg. Fordította: Görömbei Sára (HTMH), lektorálta: Bratinka József (KÜM) – A dokumentum szövegében a kurzívval kiemelt részek tőlem származnak.

kultúrájában és történelmében gyökerezik, és magában foglalja identitásuk alapvető elemeit. Emellett szorosan kapcsolódik olyan politikai ideológiákhoz is, amelyek kihasználták és meghamisították eredeti jelentését. Továbbá, tekintettel az európai országokban beszélt nyelvek sokszínűségére, egy olyan fogalom, mint a nemzet, egészen egyszerűen lefordíthatatlan számos országban, ahol legfeljebb hozzávetőleges fordítások találhatók bizonyos nemzeti nyelveken. Másfelől viszont, bizonyos nemzeti nyelvek által használt szavaknak nincsen megfelelő fordítása angolul vagy franciául, az Európa Tanács két hivatalos nyelvén.

Mit szűrhetünk le a fentiekből?

Azt, hogy Európában a nemzet fogalom nemzetenként, közösségenként rendkívül képlékeny és szubjektív fogalomnak tekinthető. Amikor egy nép nemzeté válásának folyamatát tanulmányozzuk a legszorosabban figyelembe kell vennünk a vizsgált nép sajátos, önmaga értelmezte történetét, azt, hogy mit emel ki, mint legfontosabb meghatározó tényezőt, mit tart fontosnak. Másfelől nem vonatkoztathatunk el a mindenkori környezettől, a nép meglévő, kivívott vagy kivívandó státusától, politikai önállóságától sem. Az önálló nemzet fogalma ugyanis politikai eszköze, fegyvere is annak a harcnak, amelyet egy nép az identitásáért folytat. Az újkorban a nemzetként való elismerése, betetőződése az identitásért folytatott harc vége. Egy nép nemzetként való megjelenése, nemzeti államként való elismerése napjainkban is a beteljesedést jelentheti vagy jelenti. Azt jelenti vagy jelentheti, hogy immár nemzeti keretek között valósíthatja meg egy nép a maga számára a szabadságot, egyenlőséget, testvériséget. Ugyanakkor egy nemzet valamennyi állampolgára számára biztosítja, sőt kötelessége biztosítani is a legteljesebb emberi jogokat.

Mivel Európa népei, nemzetei nem tudtak egyértelmű nemzet definícióban megállapodni, s ki-ki saját történeti múltjának, hagyományainak, s nem utolsósorban érdekeinek megfelelően értelmezi ezt a fogalmat, a társadalomtudományok megállapításai körében kell szétnéznünk. Nem tisztünk most e szemlét nyilvánosan elvégeznünk, s végső magyarázatot adnunk, elegendőnek tarjuk, hogy áttekintésük végeredményét közöljük röviden. Azt állapíthatjuk meg, hogy itt is a legkülönbözőbb, egymásnak gyakran ellentmondó véleményekkel találkozhatunk. Vannak azonban olyan meghatározó feltételek, amelyek valamennyi nemzet fogalomban megvannak. Nyilvánvalóan ezeket kell keresnünk, ha az oszéték nemzeté válásának folyamatát be akarjuk mutatni. Ezek megléte, formája, jelentkezésének kora, összeépülésüknek módja és számos egyéb vonatkozása

dönti el, hogy népnek vagy nemzetnek tekinthető-e az alig több mint félmilliónyira becsült oszét populáció.

Ha mégis tudományos definíciót akarunk adni, akkor legcélszerűbb, ha Kósa Lászlónak a Magyar Néprajzi Lexikonban megjelent meghatározását jelöljük meg alapként, és ezt behelyezzük abba a tágabb kelet-európai politikai, társadalmi és etnikai közegbe, amelyet az Orosz-, majd a Szovjet Birodalom jelentett, s amely birodalmak eleve korlátozták a nemzetek, népek politikai önállóságát.⁸² Kósa két definíciót is közöl. Az első a nagyjából Nyugat-Európában főként francia és német területeken meghonosodott álláspont foglalata, amely szerint a nemzet az állampolgárok közössége, amelyet állami keretek tartanak össze és magas fokú politikai és kulturális szervezethez jellemzi. Megjegyzi, hogy ez a felfogás uralkodott nálunk is a reformkorban és a dualizmus korában. A másikat szó szerint idézzük: „Olyan történetileg kialakult tartós etnikai közösség, melyet általában egységes terület és gazdasági élet, azonos nyelv és kultúra, valamint az ezek alapján közösségben megnyilvánuló pszichológiai jellegzetességek és sajátosságok jellemeznek.” Hozzáteszi még, hogy ezek együtt ritkán jelentkeznek maradéktalanul. S kiegészíti még azzal, hogy ez a főként Kelet Európában, s így Magyarországon is elterjedt felfogás olyan szociológiai kategória, amely a kapitalizmus idején alakult ki, de bizonyos elemei már jóval korábban kifomálódtak anélkül, hogy nemzet fogalommá sűrűsödtek volna. Úgy véljük, hogy ezeket a nemzet fogalmakat, beleértve a fogalom kialakulásának korát is nyugodtan vállalhatjuk, s az oszét nép nemzetté válási folyamatának értelmezésére is felhasználhatjuk. Nem célunk azonban a meghatározás valamennyi elemét nyomon követni. Inkább azt a megoldást választjuk, hogy meghatározó főbb pontjait más ismérvekkel is kiegészítve a kialakulás, megjelenés történeti sorrendjében, mint egy folyamat csomópontjait próbáljuk meg láthatóvá tenni.

Ahhoz, hogy egyáltalán nemzetről beszélhessünk, nem kerülhetjük meg a nép és az etnikum fogalmát, hiszen ez az alap. Az emberek tömegéből ki kell rajzolódnia egy olyan genetikailag összetartozó csoportnak, amely egy adott térben jelenik meg, közös nyelvet beszél, kultúrája nagyjából azonos és önmagát más csoportoktól (esetleg névvel is) megkülönbözteti, azaz rendelkezik valamely mi tudattal. Ezek a kritériumok nem feltétlenül merevek vagy karakterisztikusak, sokkal inkább tendenciaszerűek, képlekenyek, ám valóságosan létezők⁸³. Ezeket még számos vonás is kiegészítheti, illetve közülük adott időben egyik vagy másik erősen

---

⁸² Kósa L., 1980. III. 706.

⁸³ Megjegyezzük, hogy bizonyos elemei fiktívek is lehetnek (pl. származás vagy rokonság valamely híres néppel).

karakters, a többi fölé nőtt, s ezért meghatározó is lehet. Az önmeghatározáson túl (identitás tudat) szükséges az is, hogy a vele érintkező más népek számára is bizonyos egységként jelenjék meg. Erre az alapra épül, számos új hasonló természetű tényezővel kiegészülve a nemzet, mint önálló, ezt meghaladó fogalom.

A nemzet, mint mondtuk, az újkor, a kapitalizmus korának terméke. Alapvető sajátossága, hogy szociológiai természetű, a politikától átjárt, attól meghatározott fogalom. Magába foglalja a nép fogalmának legfontosabb kritériumait, ugyanakkor számos új meghatározó vonással gyarapodik. Ezek az új vonások egyben a nép fogalom jegyeinek korábbi struktúráját is befolyásolhatják, mintegy átrendezhetik. Az addig szilárdnak tűnő szerkezetet megbomolhat és más szerepet, hangsúlyt kaphatnak az addig alapvetőnek tartott jellemzők.⁸⁴

Feladatunk a továbbiakban az, hogy legalább vázlatosan számbavegyük, bemutassuk és minősítsük korszakokra tagolva azokat a tényezőket, amelyek a néptől a nemzetté válás korszakáig jellemezték az oszéteket a XIV. századtól a XXI. századig, azaz napjainkig.

Az oszét nép kialakulása

Az oszétek neve először as, az, ász, assi, asija egyes- és többes számú alakban tűnik fel különböző forrásokban. Az ász törzsek a Szir-Darja egyik mellékfolyója, a Csu folyó mentén alapítottak birodalmat. Belső viszonyaikról keveset tudunk, de az bizonyosnak látszik, hogy a kínai, perzsa és görög források említette Kangkü, Kang-Kiü, Kand, Kangha, Turán és Chorezm területén éltek. Az I. században szerepük megnövekedett és terjeszkedni kezdtek Szogdia, Baktria felé. Iránnal állandóan harcban állva jutottak el a Kaukázus előterébe is, ahol a hatalmas hegység északi részén élő kabán kultúra népeivel olvadtak össze. Kr. e. 43-ban érte őket a hiungnu törzsek támadása, s ez újabb népességet szakított le róluk, s tolta nyugatra maga előtt. A birodalom ugyan megrendült, de nem bomlott fel. Ez csak Kr. u. 350 táján a hun támadás után következett be. A széttört, amúgy is hanyatló birodalom népességének jó része nyugatra húzódott. Később helyben maradt töredékeik más népekkel olvadtak össze.

Oszét és szovjet kutatók az ász törzseket a szkítákkal azonosítják. A szkítákat Hérodotosz írja le művének VII. részében. Ezt a szokásokra is

---

⁸⁴ Pl. A nyelv szerepe: Nyelv és államiság, azaz a hivatalos nyelv és az anyanyelv szerepe, ezek köz- és tájnyelvekhez való viszonya A hitvilág, a vallás és az egyház: Ezek szerepe, viszonya az állam keretei között mennyire más, mint a nép valóságos gyakorlatában.

figyelő, hitvilágot is bemutató gazdag anyagot oszét kutatók úgy tekintik, mint amely lényegében róluk, azaz őseikről szól. A helyi lakossággal a Kaukázus előterébe érkezett törzsek az ott élő, egyszer már felül rétegzett kabán kultúra örököseivel összeolvadva, sőt nyelvet is váltva, létrehozták Alániát, amelynek területén fellelhetők még a XI. században is az ászai törzsek maradványai. Forrásaink a duhsz-ász és tuval-ász törzseket említik, orosz források pedig (sajátos szláv ejtés miatt) jász-oknak is nevezik velük harcban álló csoportjaikat. Alánia éppen megerősödőben volt, mikor feltűntek a térségben 1055 táján a nomád kunok, és megállították terjeszkedésüket. Alánia azonban nem bomlott fel, ugyanis kialakult bizonyos állami keret, s ez mintegy stabilizálta, a mai Észak-Oszétia területének lakosságát a Kaukázus gerincétől északra, az Alán (vagy Grúz-) Hadiút mentén, a Terek folyó völgyében.

Nem sokáig tartott azonban a nyugalom, mert ismét hatalmas, új nép tűnik fel 1220 táján: a tatárok. Hihetetlen gyorsasággal nyomultak előre. A kunokkal szövetséget kötött alánok (jászok vagy oszétek) 1222-ben vereséget szenvednek, majd egy év múlva a Kalka melletti csatában a kunokat is legyőzik. A kunokkal menekülő jászok együtt nyertek bebocsátást, majd befogadást a Kárpát-medencébe.

Az alánok Kaukázusban maradt töredékei a tatárjárás után még egy ideig mozgásban voltak, mígnem elfoglalták mai, végső helyüket, a Kaukázus középső részén. Egy csoportjuk délebbre, a magas hegyek közé húzódva közvetlen szomszédságba került a grúzokkal, kapcsolatot épített ki a grúz királysággal. Önálló államot azonban már nem hoztak létre, hanem beékelődtek a Kaukázus számos kis népe közé, amelyek jó részének szintén nem volt önálló államuk, s csak a nyelv, a vallás, a szokások, és a vérségi alapon működő társadalmi szerkezet tartotta össze őket. Anyagi és szellemi kultúrájuk nagymértékben hasonlított, s hasonlít később is egymásra, s csak az említett tényezők, illetve erősebb táji eltérések (pl. síkság, fennsík, magas hegyvidék, zárt hágók, folyóvölgyek), illetve más tájakkal és népekkel való érintkezés (ezek hatása) tagolják az egységes kaukázusi kultúrát.⁸⁵

⁸⁵ V.ö: Szabó L., 1979.; U.ő: 1981.; U.ő: 1982. – Selmeczi L., 2005. – Kakuk M., 2009. – Kovács J. B., 2008. 355-369. – Kaloev, B.A., 1971. – Abaev, V.I., 1990. 9-115. – Több szerző összefüggő tanulmánya: in: Istorijá Szeverno-Oszetyinszkoi AszSzR. I. 1987. Ordozsonikidze, Izdatyelsztvo „IR” 10-168. – Írások az oszét kultúráról. in: Múzeumi Levelek. 61-62. 1989. Szolnok (szerk: Gulyás Katalin – Szabó István – T. Bereczki Ibolya)

Itt jegyzem meg, hogy mert, mint az irodalomból és a még nem felsorolt, de hozzáférhető egyéb publikációkból is kiderül, ezzel a kérdéssel számosan foglalkoztak. Itt csupán egy rövid összefoglalásra volt csak szükség, hogy okfejtésemet ne kelljen utalásokkal megszakítani. Megjegyezzük azt is, hogy sok

A XIV. századra az oszét nép földrajzi helyzete stabilizálódott, azaz megteremtődött egy körülírható terület, s egy meglehetősen stabil népesség környezet, amelyet a további századokban csak az orosz terjeszkedés zavar meg. Ez valamennyi szomszédos népet is érintette. Az oszét nép közvetlen szomszédai északról az oroszok, keletről az ingusok, csecsenek, délről-délkeletről, illetve délnyugatról a grúzok, illetve ezek kis etnikai csoportjai, nyugatról a balkárok, kabardok, s túl rajtuk nyugat felé erős kapcsolatban álltak a karacsájokkal, cserkeszekkel, abházokkal és adigokkal.

A másik, az oszéteket önálló néppé emelő elkülönítő és jellemző jegy, a nyelv. A nyelv rövid és tömör összefoglalását Kakuk Mátyás frissen megjelent munkájából idézzük: „Az oszét nyelvet a nyelvtudomány az indoeurópai nyelvcsalád indoírani ágának északkelet-iráni csoportjához tartozó nyelvnek tartja, amely az ókorban a dél-orosz sztyeppevidéken széles körben elterjedt szkíta-szarmata-alán dialektusok utolsó leszármazottja. Három jelentősebb nyelvjárása van: a köznyelvivé vált iron, az archaikusabb digor, és a déli /hegyi/, jelentősebb ótörök hatást mutató tual... A digor és iron nyelvjárást úgy tekintik, mint két egymás után következő fejlődési fokozatot, s a digor az archaikusabb.”⁸⁶ Eredetileg ezek az oszétek őseinél egymáshoz közel álló, egymást jól megértő törzsi nyelvek (nyelvjárások) lehettek. Erre utal idézett szerzőnk, amikor megjegyzi, hogy a duhsz-ász és tuval-ász törzsek nevét már a Kr. u. IX-X. században feljegyezték. A nyelvjárási tagoltság ellenére egy nyelvnek tekinthető az oszét nyelv, a szomszédos népektől elkülönítő ereje volt a köznyelv kialakulása előtt is.

A szomszédok jó részétől határozottan elkülönítette az oszétek többségét vallásuk is. Az oszétek meglehetősen korán ismerkedtek meg a kereszténységgel. Fejős Barbara szerint az alánok már a IV. században megismerkedhettek a bizánci kereszténységgel szír és örmény hittérítők révén.⁸⁷ Ám ezután századok teltek el, míg a gyengülő alán birodalomban létrehozhatják az első érsekséget a Kubán folyó völgyében.⁸⁸ Bizánc szempontjából a Kaukázus kívánatos megtérítendő vidék volt. Éppen az oszétek földjén vezetett át az Alán hadiút, melynek kapuja (Alán kapu) a Darjal szorosban van. Ugyanakkor az alánok ellenőrizték a Selyemút egyik

---

tekintetben megoszlanak a vélemények az egyes kérdéseket illetően. Ilyen eltérésekre nem kívánok kitérni.

⁸⁶ Kakuk M., 2009. 13-14.

⁸⁷ Egyébként egy 1883-ban megjelent hosszabb cikkben 4. századi az oszétek egy részének grúz közreműködéssel történt megkereszteléséről megemlékeznek. A cikk írója úgy véli, hogy később ismét pogánnyá váltak. V.ö: Csibirov, L.A., 1982. II. 49.

⁸⁸ Fejős B., 2001. 41. – Selmeczi L., 2005. 135-139.

északi leágazását is. A bizánciak egyik püspökségüket a VIII. században Alániában, a Terek folyó oszétek által lakott részén állították fel.⁸⁹ Egyes oszét kutatók a kereszténység felvételénél – aminek idejét ugyanekkorra teszik – erősen hangsúlyozzák az örmény és grúz hatást.⁹⁰ Ezek a népek ugyanis már korábban kereszténnyé lettek. Bizánc azért is szorgalmazta ebben az időben a Kaukázus északi részének krisztianizálását, mert ekkor jelenik meg a térségben erős ellenfélként az iszlám és a zsidó vallás is. A környező török népek jobbára az iszlámhoz, míg a kazárok a zsidó valláshoz csatlakoztak.⁹¹ A tatár betörés és az iszlám azonban a keresztény hitre tért oszéteket elzárta Bizánctól, s a közvetlen érintkezés megnehezült. Ez pedig azt jelentette, hogy a keresztény vallás új elemei nem érvényesülhettek tisztán. Az oszétek keresztény hite erősen keveredett a korábbi, Kaukázus népeire jellemző hitvilággal, s számos úgymond pogány elemet is magába olvasztott. Korábbi isteneik, mitologikus alakjaik és a keresztény szentek kultusza erősen keveredett. Ez ugyanakkor szerencsésnek is mondható abból a szempontból, hogy a később e térségben is megjelenő, oroszoktól terjesztett pravoszláv vallási és egyház szervezettel nem lehet összeegyeztetni. Ahogyan a grúzok, ők sem kerültek az orosz Szent Szidonus főhatósága alá. Különben a már idézett, 1883-as írásban a szerző úgy véli, hogy az oszétek de jure keresztények ugyan, de facto azonban pogányok. Ez tömör jellemzése Szaz oszét kereszténységnek, egyben magyarázata különállásuknak is.⁹²

A körül írható földrajzi térség, a közös nyelv és a közös vallás elegendő volt arra, hogy az oszét népet önálló államiság híján a kívülállók is különálló népnek tekintsék, külön névvel illessék, s nekik maguknak pedig határozott öntudatuk alakuljon, önelnevezésük alakuljon ki. A kabán-szkíta kultúra öröksége anyagi-szellemi-társadalmi tekintetben beillesztette őket a kazáusi, hasonló jegyekkel rendelkező kis népek sorába, s e népek és kultúrák valóságos örökösivé tette őket. Ez az állapot a XVIII. század első

⁸⁹ Selmeczi L., 2005. 135-136.

⁹⁰ V.ö: Kuznyecov, V.A., 1977. 9-16. – U.ö: 19?? – Abaev, V.I., 1990. 457-461.

⁹¹ V.ö: Kalojev, B.A. 283-289. – Kuznyecov, V.A., 1977. 9-18. – Itt kell megjegyezni, hogy a mai napig válasz nélkül maradt a szakmában az oszétek (jászok) keresztény hitével kapcsolatos felvetésem, hogy köze volt az oszétek kereszténységhez való csatlakozásában a zoroaszterianizmusnak is. A kereszténység megjelenése előtt a Zoroaszter megteremtette dualista világnézetét a Kangkü területén, Zoroaszter szülőföldjén alakul ki, s a nyugatra, illetve a Kaukázus előterébe menekülő észak iráni kultúrájú és nyelvű aszi néptörzsek ezt ismervén telepedtek meg új lakóhelyükön. A kereszténység tanaira befogadó képesebbek lehettek, mint a samanisztikus világnéppel rendelkező török népek. V.ö: Szabó L., 1979. I.

⁹² Csibirov, L.A., 1982. I. 49.

harmadik századokon át jellemezte mind az oszéteket, mind környezetüket. Valójában I. (Nagy) Péter orosz cár indít el új folyamatokat azzal, hogy 1722-1723-ban elfoglalja Bakut és a Kaszpi-tenger nyugati partvidékét, utódai pedig a Kaukázus megszerzéséért folytatnak majd egy századon át tartó véres harcokat.⁹³

A nemzetté válás folyamatának kezdetei

A nemzetté válás folyamatát külső erők indítják meg. Oroszország terjeszkedése indít el olyan törekvéseket, amelyekre az oszét nép megmaradása érdekében elengedhetetlenül szükség volt. Niederhauser Emil az orosz gyarmatosító törekvéseket, az orosz terjeszkedést tárgyalva igen fontos megállapítást tesz. „Az orosz gyarmatbirodalom kialakításában olykor gazdasági tényezők is közrejátszottak, sokszor fontosabb volt azonban ennél a katonai szempont. A kormányzat ugyan nem vett tudomást Pesztyel nézeteiről, de az a bizonyos jólvédettség, amelyet ő fogalmazott meg, valóban nem volt elhanyagolható. Ebben a tekintetben a birodalom minden határa fontosnak látszott. Finnországra, amelyet idegen testként kezeltek, a svéd fenyegetés miatt volt szükség. A lengyel területek Ausztria miatt voltak fontosak. A Kaukázus és a Kaukázuson túli területek az Oszmán és a Perzsa Birodalommal szemben kellett, hogy védelmet nyújtsanak. Az első közép-ázsiai kísérletek pedig Indiának, vagyis Angliának szóltak.”⁹⁴

Péter cár, aki megindította Oroszország nyugati orientációjának folyamatát, főként hadseregét építette, reformjainak javarésze ennek megerősítését szolgálta, s ezt az örökséget hagyta utódaira is. Halála után nem véletlenül játszott a palotaforradalmakban a gárdaezred és a hadsereg olyan nagy szerepet. Nem gazdasági, hanem védelmi, illetve terjeszkedési cél vezette I. Pétert Baku és a Kaspi-tenger nyugati partvidékének elfoglalásakor. Azov iránti érdeklődését, e térségért folytatott harcait a tengeri kijáró mellett az Oszmán birodalom elleni védelmi harc és biztonsági cél indokolta. A Kaukázus előtere így került mintegy harapófogóba, s vált a későbbiekben orosz érdekeltségi területté. Nagy Katalin már hadjáratot is vezetett Grúzia ellen a Kaukázuson túli területek megszerzéséért. Am ekkor még inkább az orosz telepések ideküldésében és támogatásában bíztak, s csak a XIX. század elején vált Grúzia orosz protektorátussá. A kaukázusi kis népek egymással folyó állandó harcaiba próbálnak meg beavatkozni, illetve városokat (katonai erődök: Szvjatovoj Kreszt: 1722.; Kizlar: 1739.; Mozdok: 1763.; Sztavropol: 1777.; Konsztantinogorszk: 1780.; Vlagyikavkáz: 1784.; Groznij: 1818.)

⁹³ Niederhauser E., 1997. 234.

⁹⁴ Niederhauser E., 1997. 357.

kiépíteni a térségben, ahonnan hol egyik, hol másik harcoló felet támogathatták.⁹⁵

Mozdok az oszét föld meghódításának egyik legfontosabb kiindulópontja.⁹⁶ Nem oszét, hanem orosz területen, a kettő határán fekszik. Nemcsak katonai erődítmény, hanem kulturális bázis is. Itt létesítik az első oszét nyelvű iskolákat, könyvtárakat, kulturális intézményeket, s ide csalogatják különböző kedvezményeket (városi polgárjogot) adva az oszéteknek. Nagyon fontos politikai koncepciója volt az orosz vezető politikusoknak az, hogy ki kell nevelniük egy hozzájuk hű, az orosz kultúrát is elsajátító, orosz szokásokat is átvevő, de helyi vezető birtokos és értelmiségi réteget, támogatni kell feltörekvő egyedeiket, családjaikat. Ugyanakkor – bár feltétlen hűséget kívánnak meg tőlük – meg kell adni minden lehetőséget arra, hogy saját nyelvüket, kultúrájukat is fejlesszék, otthon érezzék magukat. Másképp a terület nem vehető birtokba: katonailag megszállható ugyan, de ilyen saját kultúrájú réteg nélkül egy percig sem érezhetik magukat otthon. Különösen egy olyan világban, ahol a leányrablás, a vérbosszú, a családi háborúság, a vitát fegyverrel eldöntő férfias magatartás társadalmi eszmény, erkölcsi norma.⁹⁷ Ezt követő lépés az orosz népesség lassú beszivárgása arra a területre, amit fegyverrel meghódítottak, majd keveredése (összeházasodása) a helyi vezető réteggel. Mivel az oszétek a Kaukázus északi részének közepén éltek, ugyanakkor keresztények voltak az összeházasodásnak, némi vallási egyeztetés után akadály sem lehetett. Növelte az oszét területek megszerzésének jelentőségét az, hogy az oszét nép lakóterülete beékelődött a különböző, különben szintén keresztény grúz népcsoportok közé, s ezekkel szoros kapcsolatot tartott fenn. Grúzia meghódításához véleményünk szerint nagyban hozzájárultak az észak oszétek, akik maguk is jó idő óta keresték a kapcsolatot az oroszokkal. Keményebb diónak bizonyult az itt élő mohamedán népekkel való ilyen kapcsolatteremtés (pl. Dagesztán birtokáért való hosszas háborúk, vagy a cserkeszekkel folytatott küzdelem).⁹⁸

⁹⁵ A Kaukázus meghódításában igen nagy szerepet játszottak a kozákok különböző csoportjai. A térség meghódításának módszeréhez, az erődök szerepéhez lásd: Gebei S., 1997.

⁹⁶ Jelentőségét mutatja, hogy egy ideig Patjomkin herceg volt a város-erős vezetője.

⁹⁷ Ez az, amit elfelejtettek a jelen amerikai, angol és egyéb politikusai éppen ebben a térségben: Afganisztán, Grúzia, Irak, Irán, stb. – Lásd erről a kérdéstről: Szabó L., 2006.

⁹⁸ A Kaukázusban megfordult írók éppen ezeket a harcokat örökítették meg vagy vettek benne maguk is részt. Nem véletlen, hogy ma is ez jelenti a háborús tűzfészket ebben a térségben (csecsenek, ingusok, balkárok, kabardok, abházok).

Mindezek mellett a katonai jelenlét, a terület katonai meghódítása, s később a polgári berendezkedés, közigazgatás kialakítása, a birodalomba való betagozása a legfontosabb. Ez egyben egy leendő Oszétia, oszét államiség létrehozását, pontosabb határokkal való körülírását is jelentette. Az oszétok magatartását nagyban meghatározta központi helyzetük, keresztény vallásuk, s az, hogy valójában nem volt önálló államiségük. Lényegében vérségi csoportokra oszlottak, akiket a nyelv, a vallás és a szokások tartottak össze. Nagy jelentősége volt itt az öregeknek, a család- és nemzetségfőknek, vérségi kapcsolatoknak. Egy ilyen laza szerkezetű népet, területet nem hasonlíthatunk egy hódító hadsereggel, szilárd állami- és egyházi szervezettel rendelkező nagy néphez. Az oszétok egy része a szintén államiséggel rendelkező grúzokkal tartott inkább kapcsolatot, s ennek mély történeti előzményei is voltak. Az oroszok e térségben való megjelenése azonban annak belátásra készítette az oszét nemzetségfőket, hogy előbb-utóbb e térségben az oroszok lesznek az urak, s megmaradásuk érdekében nem ellenállni, hanem velük inkább kiegyezni kell. Az oszét egyházi vezetők így maguk kerestek kapcsolatot Pétervárral, s küldöttséget menesztettek, tárgyalásokba bocsátkoztak 1749-1752 között. Tehát maguk hódoltak be, s így harc, ellenállás nélkül teret engedtek az oroszoknak. Vallásilag is kiegyeztek, létrehozva az oszét egyházi komissziót, amely nem jelentett teljes és alapvető változást, a pravoszláv szertartási rend minden elemének átvételét, önállóbb maradhatott egyházuk és annak belső rendje. Nem jelentette azonban ez, hogy itt katonai erősségek ne épüljenek, s meg ne kezdődjék az orosz betelepülés, a kultúra oroszosítása. Sőt, az orosz-török háborúhoz oszét férfiak sokasága adott segítséget. Az oroszok oszét földön való illetén térnyerése egyben meggyorsította Grúzia hódoltatását is.⁹⁹

Az egyik legfontosabb lépés Vlagyikavkáz erődjének létesítése, s katonai közigazgatási központtá válása. Mozdok, mint tudjuk Oroszország határain belül volt, ám az új és sokkal nagyobb erődítmény már oszétok lakta területen épült ki, mégpedig stratégiaileg igen fontos helyen, ahonnan az egész Terek folyó völgye, az értékes síkság, egy hatalmas fennsík, illetve az alán (oszét vagy grúz) hadiút, és az Alán kapu ellenőrizhető volt. A katonai és polgári centrummá válás egyszerre valósult meg. 1783-ban erősítették meg a kis települést, építették meg a katonai erődöt, s 1784-ben már ez a hely az újonnan szervezett Kaukázusi Főkormányzóság székhelye. Állami hivatalnokok serege tódul ide, akik rohamos gyorsasággal építik ki a helyi és területi adminisztrációt, osztják kisebb körzetekre az oszétok lakta területét, s hoznak létre egy kis államot az Orosz Birodalmon belül, amit Észak-Oszétíának neveznek. Körülírják határait, s 1787-ben oszét nagykövetet

⁹⁹ Bliev, M. M., 1987. 188-190.

neveznek ki. A gyorsan működő katonai és állami polgári adminisztráció által kialakított kereteket már csak élettellel, tartalommal kellett megtölteni. Ez a feladat szintén az ide települt orosz katonai és polgári lakosságra várt, akik Pétervár, Moszkva és más nagyobb orosz városok mintájára kezdik szervezni életüket, kihasználni a központtól ugyan távol eső, de korántsem megvetendő, ölükbe hullott magasabb pozíciót, a vele járó jelentős jövedelmet. Hirtelen egy terület uraivá váltak olyanok, akik korábbi lakóhelyükön ilyen magasra sohasem juthattak volna. Az általuk idehozott idegen világ vonzóvá vált az emelkedni akaró oszét családok szemében, és tömegesen költöznek be a városba. Egy ideig még arra kényszerültek, hogy maguk is úgymond oroszok legyenek, ám néhány évtized múlva tudatosulni kezdett bennük, épp az oroszok jóvoltából, nagy múltú kultúrájuk, ennek kétségtelen értékei, s megkezdődött egy lassú nemzeti ébredés (ha jó fél századot lassúnak mondhatunk), amelynek vége a nemzetté válás.¹⁰⁰ Hogy ez sikeres legyen meg kellett bizonyos feltételeket is teremteniük.

¹⁰⁰ A nemzetté válás folyamata feltételeinek kiépülését kronológikus sorrendben közöljük Hutnovüm, F. H. kronológiája és Oroszország története, 1997. kötet kronológiája (635-657.p.) alapján, amit az irodalomban megadott egyéb művek adataival kiegészítettünk. Hutnovüm, F. H., 1987. 507-508.

1722-1723. I. Péter elfoglalja Bakut és a Kaspi-tenger nyugati partvidékét

1722. Szvjatovoj Kreszt megalapítása

1745. Megalakul az oszét egyházi komisszió

1749-1752. Oszét követség Péterváron

1763. Mozdok alapítása

1766. Mozdokban megnyílik az oszét iskola

1770-1772.; 1774. Orosz expedíciók Oszétiában

1774. Oszét-orosz tárgyalások Mozdokban – Észak-Oszétia betagozódik

Oroszor-szágba

1781. Antifeudális felkelés Digoriában

1783. Vlagyikavkáz alapítása

1784. A Kaukázusi főkormányzóság létrehozása

1787. Karadzau Mamieva oszét nagykövet

1795. Napvilágot lát az első oszét nyelvű könyv

1798. Megjelenik az első cirill betűs oszét könyv Mozdokban

1801. Grúzia protektorátus lesz

1802. Jalguzidze, I. megszerkeszti grúz íráskép szerint az oszét ábécét

1812. Először adanak hírt a szájhagyományként élő Nart-eposzról

1820. Tifliszben megjelenik Jalguzodze, I. által összeállított írással az első

oszét tankönyv

1823. Parasztok megmozdulása Alagirban

1830. Abhaz expedíció

1844. Megjelenik Segreva, A. Oszét Grammatikája

Az oszét népnek saját írásbeli kultúrája nem volt. Elevenen élő, dicső múltjukat feldolgozó hősénekekben, mítoszokban, a természeti környezethez erősen kötődő mondákban és eleven családi, nemzeti szokásokban azonban nem volt hiány. Ennek köszönhető, hogy a legjelesebb orosz kutatók figyelmét igen korán felkeltette ez a páratlan íratlan, szóbeli kultúra, s különböző utazók készítettek leírásokat a tájról, népről. Az első részletesebb leírás geográfiai szemléletű, s 1604-ből való. Taticsejev, M. és Ivanov A. útből szól. Ők Grúziába mentek, s az oszét föld darjali részét örökítették meg részletesebben. Őket számosan követték, s egyre sűrűbben mind az egyéni, mind a szervezett, majd tudományos expedíciók. Orosz és oroszországi német kutatók, azok, akik először az Oroszországhoz közel eső, vele határos észak-kaukázusi részeket járták be.¹⁰¹ Megkönnyítette az orosz kutatók mozgását az, hogy az oszétek keresztények voltak, s ezért befogadó képesebbnek tartották őket, mint az iszlám híveit. Megkönnyítette a Kaukázusban való mozgást az is, hogy itt a vendégbarátságot valamennyi nép szentnek tartotta, s a házába betérő idegent szinte testvérének tekintette. Nem célunk itt a XVIII. századi (esetleg korábbi) kutatások történetét még vázlatosan sem összefoglalni, mert ezt az oszét kutatók nagy alaposággal elvégezték.¹⁰² Elég az, hogy ezek az utazók, kutatók, majd a térségben katonai szolgálatot teljesítő, vagy ide száműzött orosz írók (Gribojedov, Puskin, Lermontov, Tolsztoj) átviszik a köztudatba egyrészt azt, hogy létezik egy magas szintű és igen nagy múltú kaukázusi kultúra, amit kis népek egész

1848. Vlagyikavkázban megnyílik a „katonai nevelőintézet”

1852. A Szadonszka bányaiipari méretű kiaknázásának kezdete

1853. Az alagiri ezüstoffeldolgozó üzembe helyezése

1859. október 15. Koszta Hetagurov születése

1859. Vlagyikavkázban megnyílik a hegyi körzeti tanintézet

1862. Vlagyikavkázban megnyílik az első közkönyvtár

1863. Vlagyikavkáz a Terszki terület adminisztratív központja lesz

1871. Vlagyikavkázban megnyitják az első színházat

1879. Miller, V. F. Észak-Oszétiába utazik

1883. Kovalavszkij, M. M. első gyűjtő útja Észak-Oszétiában

1899. Megjelenik Koszta Hetagurov „Oszét folklór” című műve, amely

egyben megetemti az irodalmi nyelvet

1924. július 7. Önálló állam lesz Szovjet Oroszországon belül az Észak-Oszétia-Alánia Köztársaság

1991. november 28. Grúziából kiválik és független állam lesz a Dél-Oszét Köztársaság

¹⁰¹ Abaev, B. A., 1971. 4-4. A kutatástörténetet az oszétekről szóló néprajzi monográfia bevezetőjében tömören foglalja össze

¹⁰² V.ö: Kalojev, B. A., 1967. – U.ö: 1971. – Uarziaty, V. Sz., 1990. – és sorolhatnók.

sora hordoz, és amire figyelni kell, mert az emberiség közkinccse. Szinte trezora az egész emberiségnek, melybe a legősibb elemeket, az ókori kultúrák számos, szinte már feledésbe merült kincsét élő változatában, meglehetősen hűen megőrizték. Számos nyelv, kulturális elem származására ad vagy adhat magyarázatot e népek kultúrájának pontos leírása, elmélyült elemzése. Ez a sommás vélemény máig éltető eleme az oszét nép és a belőle kinőtt oszét nemzeti tudatnak. Ezt az egyébként hódítani jövő kívülállóknak (oroszoknak) köszönhetik (pl. Pfaff, Miller, Kovalevszkij). A mind szélesebb körben elterjedt vélemény, a róluk készített népszerűsítő és tudományos cikkek irányítják önmagukra a figyelmet, s lépnek az idegenek nyomába oszét származású, saját múltjuk iránt immár komolyan érdeklődő kutatók is.¹⁰³

A Niederhauser Emiltől idézett gondolatot, amely az orosz gyarmatosítás jellegét világítja meg, egészítsük ki egy másikkal, amely még egy fontos tényezőre utal, s egyben magyarázza az oroszok alkalmazta módszert is. Meglepő módon ezt Jókai Mór fogalmazza meg, midőn egyik regényhőse parancsnokának azt a kérdést teszi fel, hogy „Miért kell nekünk a Kaukázus?” „Először is azért, hogy legyen Oroszországnak egy nagy katonai iskolája, ahol béke idején is gyakorlati téren tanulmányozhassa fiatalságunk a hadviselést: másodsor, hogy bizonyos gőzöknek desztilláló kazánul szolgáljon; amíg tudniillik a 'seprű'-t Szibéria nyeli el. A nyílt lázadókat, összeesküvőket, s aztán a rablókat, gyilkosokat a Bajkál és az Ob mellé küldjük, de akik csak filozófok, szabadkőművesek, vagy akik csak vallási rajongás bolondjai, azoknak a számára igen jó lerakodóhely a Kaukázus. És harmadszor: az az ország egy állomása a kelet-indiai útnak.”¹⁰⁴ Ha I. Péter fiatalkori „magán hadseregeinek” háborúskodásaira gondolunk, valami kis fogalmunk is van a szibériai száműzöttek életéről, s a GULÁG-okig meglévő gyakorlatról, az orosz nemesi ifjak katonának nevelési módszereiről, amelynek alapjait szintén Péter cár rakta le, s Oroszország (majd a Szovjetunió) birodalmi törekvéseiről, meglepően pontosnak és tudományos megalapozottságúnak kell mondanunk nagy mesélőnk tömör összegzését.

Az orosz tudományos kutatás hatalmas anyagot tárt fel, s belőle egy nagy múltú nép szájhagyományokra épülő kultúrája bontakozott ki, mely a

¹⁰³ Magomatova, V. D. – Cibirov, G. I. – Callaev, H. Sz. - Habarceva A. A. – Totoev, F. V. – Szumenova, Z. N. – Baciev, A. Sz. – Horuev, J. V. – Kaliev, B. A., 1988. 354-377.

¹⁰⁴ Boros J., 1980. 392. Az idézet Jókai Mór: *Samil fia* című művéből való. – Nem törekszünk most Oszétia és a Kaukázus meghódításának, az egyes népek hódítókhöz való viszonyával foglalkozni, ez külön téma, és az orosz írók, száműzöttek, dekabristák feljegyzései pontosan megörökítették ezt a folyamatot és viszonyt. Boros János munkája is részletesebben foglalkozik ezzel.

fokozatosan kialakuló írásos kultúra alapjait is megvetette, mely végül egy világhírűvé vált, tudatosan megszerkesztett, de élő szövegeket tartalmazó eposzban, a Nart-eposzban fogalmazódott meg. Ez a mű egy sorba került a homéroszi eposzokkal, a Roland- és a Nibelung énekkel, a Kalevalával és a Kalevipoeeggel.

Meglétéről először 1812-ben adnak hírt. Azóta pedig óriási orosz, oszét, majd egyre gyarapodó nemzetközi irodalma támadt. A szövegelemzések bebizonyították, hogy a mai oszét nép genetikailag, s egész kultúráját tekintve visszavezethető egy igen korai kaukázusi alapnépességre, alapkultúrára, sőt talán egy ősi kaukázusi alapnyelvre is, amit aztán az oszéteknél főleg iráni, más népeknél iráni és erősebben török népesség és kultúra rétegzett felül.¹⁰⁵ Ma is élő szokások, hiedelmek, kultuszok, a társadalom különböző intézményei közvetlenül jelentős része visszavezethető a Nart-eposzban megőrzöttekre, s azok egy része pedig az ókori forrásokban fennmaradt egyiptomi, görög, perzsa, zsidó stb. leírásokra is. Csak utalunk arra, hogy a homéroszi eposzok több közismert eleme, motívuma, története (pl. Achilles sebezhető sarka, a trójai faló) csakúgy szerves része a Nart-eposznak, mint a szkíta, észak-iráni, szarmata hitvilág számos eleme.¹⁰⁶ Az eposzt lefordító Kovács J. Béla tanulmánya így összegez: „Oszétia hagyományos kultúrája a Kaukázus hegyei között alakult ki. Az őskaukázusiak (kobáni vadászok és a bronzkori fémművesek) és az európai sztyeppék nomád civilizációi követőinek: szkítáknak, szarmatáknak és az alánoknak kulturális szárnypróbáit foglalta magába. A nart hősi eposzok alapvető ciklusainak a kialakulása az alán középkor (XIII-XIV. századok) időszakához fűződik. A nartiadák forrásai azonban a Kr. e. III-I. évezredek mélyében tűnnek el.”¹⁰⁷

Az oszétek számára az eposzban a múlt a jelen táplálójává, a nemzeti identitás minden elemét átjáró eszméjévé magasztosult. Életükben, kultúrájukban ugyanazt a szerepet tölti be, amit a szintén megkésett nemzetté váló finnek és észtek nemzeti eposza.¹⁰⁸ Mai kultúrájuk minden

---

¹⁰⁵ A kaukázusi alapnyelv elemeinek feltárása még a kezdeteknél tart. – V.ö: Boros J., 1980.

¹⁰⁶ Abaev, V. I. Külön nagy tanulmányt szentel a várostromnak, a trójai falóhoz hasonló motívumok vizsgálatának a különböző népek Nart-eposz változataiban való előfordulásának. V.ö: Abaev, V. I., 1990. 326-368.

¹⁰⁷ Kovács J. B., 2008. 364.

¹⁰⁸ Lásd e kérdésről: Szabó I., 19???. Kötet tanulmányait. – Egyébként a Nart-eposz egy részét oroszról először Szabó István fordította le. Istvánovics Márton az övét megelőző, szintén rész-fordítása nem az oszét, hanem az adige változatot közli. V.ö: Kovács J. B., 2008. 7-8. Rövid kiadástörténetet ad a bevezetőben.

területén ez jelenti az alapokat, s ez ad a modern oszét civilizációnak félreismerhetetlen oszét karaktert.

A felvilágosodással, francia forradalommal, a napóleoni hadjáratokkal terjedő nemzeti eszme, a polgárrá válás elképzelhetetlen a saját nyelvű írásos kultúra megléte nélkül. Márpedig bármely nagy múltra tekintsen is vissza a kaukázusi oszét népi kultúra, bármily régi, az antik világból származó írásos források emlékeztek is meg az élő szokások gyökereiről, ezek nem oszét nyelven íródtak. Oszét nyelvű írásos kultúra nem volt. A déli oszét lakosság, amely Gúziával szoros kapcsolatot tartott fenn, s képezni akarta legjobbait, megtehetette, de csak grúz nyelven. A vagyonosabb dél-oszét területen élő oszét családok gyermekeiket Tifliszbe (Tbiliszi) küldhették írni-olvasni tanulni, vagy akár a magasabb szintű kolostori iskolákba is. A grúzok voltak az elsők, akik megkíséreltek ábécét, oszét nyelvű könyvet adni az oszéteknek a grúz ortográfia módosításával. Kiemelkedő alakja e törekvésnek a dél-oszétiai Dzsavszkij hágóban 1775-ben született, grúzul, oszétul és oroszul egyaránt jól tudó, magasabb iskolázottságú Ivan Jalguzidze. Nemcsak e nyelveket tudta, de e népek történetének, életének is meglehetősen ismerője volt. Tifliszben könyvkiadással is foglalkozott. 1802-ben a grúz írásképre (betűkészletre) alapozott ábécét állított össze az oszétek számára, s kiad oszét nyelven egy jogi természetű munkát. 1921-ben, ugyancsak a grúz fővárosban, pedig oszét nyelvű tankönyvet jelentet meg, s maga is poémát ír Alguziáni címmel, Alguz cárról. Megteremtette tehát az oszét anyanyelvi oktatás feltételeit, írást, tankönyvet, sőt műveket adva az oszétek kezébe. Mindez még kiegészült grúz és orosz nyelvből oszétira fordított könyvekkel is. I. Jalguzidze könyvei megvetették az oszét nyelvű írásos kultúra alapjait. A grúziai, majd a déli oszét területeken is egyre növekvő számban alapítanak az egyház által felügyelt iskolákat, s képződni kezd egy vékonyka, az írásos kultúrát is magáénak tekintő hazai értelmiségi réteg. 1826-ban három faluból tudunk olyan, a templom körül kialakult iskoláról, ahol 3-5 tanuló tanul írni-olvasni oszét nyelven, és az I. Jalguzidze tankönyvből tanul. Tifliszben szintén lehetőség nyílt az iskolai oszét nyelvű oktatásra is alapfokon, de itt megvolt a lehetősége annak, hogy magasabb iskolát is végezzenek grúz és orosz nyelven.¹⁰⁹ Hogy mégsem ebbe az irányba fejlődött tovább az oszét írásos kultúra, s a grúz hatás egyre gyengült, majd idővel a grúz írásképre alapozott oszét írásbeliség el is tűnt, annak oka az, hogy Oroszországnak sikerült

¹⁰⁹ Totoev, F. V. – Cibirov, G. I. – Szumenova, Z. N., 1978. 261-263. – V.ö: Csibirov, L. A. (szerk.), 1978. 3. 278-280. Gaz. „Terszkie bedomosztyi” 1891. No. 34. cikkkel. Jalguzidze, I. 30 grúz és néhány latin betűből állította össze oszét ábécéjét, s ezzel indul meg Tifliszben az oszét alsófokú iskolai oktatás.

Grúziát is uralma alá gyűrni: 1801-ben Grúzia protektorátussá tette az addig makacsul ellenálló országot. Az orosz kultúra befolyása itt is egyre érezhetőbbé vált, s ez keresztezte a dél-oszét részeken megindult grúz kulturális hatást is.

Hadi céllal, mint láttuk, már korábban megkezdődött az észak-oszét terület szomszédságában (határfolyó jó ideig a Terek) egyes kis települések katonai erősségekké való átalakítása. Velük együtt megjelentek az orosz, kozák és volgai német telepesek is. Ezek az erődök elsősorban katonai célokat szolgáltak, ám az orosz hódítóknak a kormányozhatóság érdekében gondjuk volt arra is, hogy kulturálisan és gazdaságilag is magukhoz kössék a kaukázusi kis népeket. A városok polgári lakossága nemcsak jövevény orosz telepesekből állt, hanem nagyszámú oszét, ingus, csecsen és más népeket is befogadtak, illetve ők is földhöz juthattak a környező falvakban. A városlakóvá lett kaukázusi kis népek már nem lehettek meg írásbeli kultúra, iskola nélkül. Szükséges volt a hódítás stabilizálása miatt egy helyi, nemzetiségi értelmiség kinevelése is, hogy a meghódított területeket igazgatni lehessen. Ezek a megerősített helyek, garnizonok így nemcsak a hadsereg állomáshelyei voltak, hanem az utazók, a területtel megismerkedő kutatóknak is bázisai, kiinduló pontjai lehettek és lettek. Az orosz kultúra mellett itt megszületően volt egy nemzetiségi városi kultúra is. Iskolákat, templomokat építettek a meghódított területek lakossága számára, s egy idő múlva nemcsak orosz nyelven lehetett elsajátítani az alapvető ismereteket, hanem a különböző nemzetiségek nyelvén is.

Különösen fontos szerepet kapott az oszétek szempontjából Mozdok, Vlagyikavkáz, s később – már Koszta Hetagurov működése miatt is – Szavropol. Vlagyikavkáz stratégiaileg is a legfontosabb hely, a terület közigazgatási központjává lett. Az ide telepedő orosz polgári lakosság, amely a katonaságot is kiszolgált, itt és másutt is egy kis darab Pétervárt, Moszkvát, Novgorodot akart kárpótlásul magának megteremteni. A hivatalnokok, a különböző osztályba sorolt állami tisztviselők, az iparosok, kereskedők, néha feltűnő érdekes idegenek, nem egyszer magasan kvalifikált tudósok, száműzött értelmiségiek hozták vitték a híreket, frissítették fel a kulturális életet. Szükségük volt színházra, újságokra, magasabb fokú iskolákra, könyvtárakra, szalonokra, összejöveteli helyekre, hogy otthon érezhessék magukat, ha már „Isten háta mögötti helyre” kerültek. Mindez természetesen orosz nyelven, illetve a megforduló idegenek, a könyvtárakban fellelhető európai, de főleg francia irodalom miatt más nyelveken is. Főleg a könyvtárak szerepét hangsúlyozzák azok a szerezők, akik e korszak kulturális életét, gyarapodó műveltségét feldolgozták. A könyvek a tágabb, oroszon túli európai világot is elhozták magukkal. Vlagyikavkaz jelentőségét és térségben betöltött meghatározó szerepét az 1862-ben megépített vasút, az 1863-ban

Tiflisszel létesített telegráf is növelte. Ezek a változások eleve eldöntötték, hogy mindazok a törekvések, amelyeket korábban alapszinten már Mozdokban elkezdett az egyház és a hatalom, s amely magasabb szinten Vlagyikavkázban kiépült (iskolák, könyvtárak, újságok, kulturális intézmények), idővel el fogják söpörni azokat a kezdeményeket, amelyeket a Tifliszből kiinduló, grúz kultúrára alapozott eddigi törekvések jelentettek. Ezek közé tartozott az I. Jalguzidze által megteremtett oszét írás, nyelvtan, a létrehozott anyanyelvű alapfokú iskolák lassú elsorvadása, az oszét írásos kultúra eddigi lerakott alapjainak felszámolódása.¹¹⁰ Döntő tényező volt az is, hogy az oszétek lakta, Grúziával közvetlenül érintkező dél-oszét területeket sokkal szétszórtabb település rendszer jellemezte. Népeisége sokkal távolabb állt a polgári kultúrától, mint az északi részek félig paraszti életmódot élő nagyobb és zártabb falvai. A déli rész minden tekintetben fejletlenebb volt, s kevés realitása volt annak, hogy itt teremődjék meg az az írásos kultúra, amely összefogja az oszét népet, s nemzeté emeli.

Az egyre szélesedő, városban megjelenő oszét származású értelmiség, amelynek a magasabb szintű kultúrát csak orosz nyelven volt módjában birtokba venni, lassan hiányolni kezdte, hogy nemzeti nyelven nem tud megszólalni. Az, hogy milyen irányba fejlődik, és milyen jellegű lesz az oszét írásos kultúra eleve eldöntötte az, hogy Oroszország 1801-ben meghódította Grúziát és protektorátussá tette. Ezzel a távlatokat tekintve maga is tartós orosz befolyás alá került. Hiába volt az oszét írásbeliség kialakításában előnye és elsőbbsége a grúzoknak, hiába létesítettek Tifliszen kívül több oszét faluban is alapfokú iskolákat, ahol a Jaluzidze-féle, grúz írásképen alapuló ábécés könyvet használták

Sokkal nagyobb jelentősége volt ezért annak, hogy 1844-ben kiadták az „Oszét grammatikát”, mely már cirill betűs írással készült, s mind a terület központjában, mind egyre távolabbi oszétek lakta részeken ezt alkalmazták. 1830-ban, amikor Vlagyikavkázban megindult az oszét nyelvű iskolai oktatás Jevgenyij és Moisiej archiepiszkopok jóvoltából az egyház égisze alatt, még nem állt rendelkezésre cirill betűs oszét nyelvű könyv, és egy ideig még ezt használták. Az oszét grammatika megjelenése azonban pontot tett a bizonytalan állapot végére, s egyértelművé vált, hogy az orosz nyelvű magasabb oktatás miatt is célszerűbb az orosz ortográfia alkalmazása, mint a

---

¹¹⁰ Magomatova, V. D. – Cibirov, G. I. – Callaev, H. Sz. - Habarceva A. A. – Totoev, F. V. – Szumenova, Z. N. – Baciev, A. Sz. – Horuev, J. V. – Kaliev, B. A., 1988. 41-52. – Egyébként ebben a munkában Kaloev, B. A. bemutatja Sztavropolon kívül más hasonló helyzetű városokban is az ott élő orosz kultúrát, és az ott élő oszétek ilyen igényének megnyilatkozásait.

korábban kidolgozott grúz írásképen alapuló ábécé használata. Ettől kezdve mind Vlagyikavkázban, mind az észak-oszét területen iskolák sorát alapítják, ahol ezt az írást alkalmazzák. Elegendő itt arra utalnunk, hogy a század végére a vidéket, s ott a kis falvakat is behálózó iskolarendszer jön létre, ahol nemcsak fiúk, de a lányok is részesei az anyanyelvű képzésnek.¹¹¹ Nem célunk itt írás-olvasás és oktatás történettel foglalkozni, csupán a főbb vonásokat és néhány kulcsfontosságú eseményt, kiadványt említettünk meg azt is érzékeltetve, hogy akár a grúz, akár az orosz hatást nézzük, mindenképpen hangsúlyoznunk kell, hogy a nemzeti ébredést, az oszét írásos kultúra megeremtelésének igényét külső tényezők indították el.¹¹²

Külön meg kell jegyeznünk (már erre utaltunk), hogy mind az első híradások, mind az első gyűjtések az oszét folklórból orosz nyelven íródtak. Ha a kezdet kezdetén még orosz fordításban is adtak közre mondákat, meséket, mitikus történeteket, a század hatvanas éveiben megjelennek az eredeti nyelven való közlések is, s ezek tovább finomítják a hangjelöléseket, éreztetve a nyelvjárásokat is. Ez nagyban elősegítette a cirill betűs oszét írás végső győzelmét, s egyben megvetette az oszét köznyelv, illetve a tudományos- és irodalmi nyelv alapjait is. Ebben már olyan nagy szaktekintélyek vettek rész, mint Pfaff, Miller, Kovalevszkij, s végül Hetagurov.

A sajtó szerepe nem elhanyagolható a nemzetivé válás folyamatában még akkor sem, ha ezek orosz nyelven jelentek meg elsősorban. Vlagyikav-

---

¹¹¹ Magomatova, V. D. – Cibirov, G. I. – Callaev, H. Sz. - Habarceva A. A. – Totoev, F. V. – Szumenova, Z. N. – Baciev, A. Sz. – Horuev, J. V. – Kaliev, B. A., 1988. 49. 1844-ben Segereva, A. oszét grammatikája alapján megindult a vlagyikavkázai és vidéki falvak némelyikében az alsófokú oktatás. 1870-ben a Vlagyikavkázban 1859-ben létrejött hegyi kerületek kollégiumának már 177 tanulója van, és ebből 70-en oszétek. Jóllehet itt nemcsak oszétul, hanem főleg oroszul oktattak. De megkezdődik a vidéki oszét értelmiségi réteg megalapozása. A századvégen a középfokú iskolában már százon felüli létszámban járnak oszét származású diákok. Az 1890-es években vidéken 72 oszét nyelvű alapfokú iskola, illetve vasárnapi iskola működik. 1891 elején mintegy 2.000 gyermek jár oszét iskolába Észak-Oszétiában, s ez a szám a századfordulóra 6062-re emelkedik, ebből több, mint félszáz a leány. Dél-Oszétiában 1881-ben nyílik meg az első minisztériumi (állami) iskola Cihivaliban. A századfordulón 8 ilyen működött, ahová 332 növendék járt: 207 fiú, 125 leány. Itt magasabb színvonalat követeltek meg. V.ö: Abaev, B. A., 1971. 298.

¹¹² Megjegyezzük azonban, hogy a grúz ortográfia szerinti írás soha nem ment feledésbe, Gúzia területén néhol tovább használták. 1923-ban pedig bevezették Dél-Oszétiában az iskolai oktatásban és a hivatalos életben is. Sőt, 1937-ben megújították, pontosabbá tették. 1923-1954 között ezen a területen ezt az írásmódot használták, s 1954-ben tértek át egységesen az oszétek a cirill betűs írásra. Abaev, B. A. 1971. 335-337.

kázban, Tifliszben, Bakuban, Mozdokban, Sztavropolban ezek adtak hírt az orosz kutatók eredményeiről, oszét földi expedícióiról, foglalkoznak a népélettel, szokásokkal, s természetesen a napi eseményekkel is (Tifliszkie Vedomosztyi, Tifliszkij Vesztnyik, Kazbeka, Tereka, Szevernava Kavkaza, Novava Obozrenyjá, Tifliszkva Lisztká és több kisebb lap).¹¹³ Ezeket az írásokat az 1980-as években kezdték publikálni Civalban Csibirov, L. A. válogatásában. Az oszétek számára orosz vagy más (esetleg eredeti görög, latin, arab stb.) nyelven is elérhetőek voltak azok a korai források, feljegyzések is, amelyek idegen utazók tollából a XVII-XIX. században napvilágot láttak. Ezek tartalma, a belőle levont, régmúltra vonatkozó megállapítások, az oszétek, az oszét nyelv eredetének kérdése, más népekkel való kapcsolata, általában ezek története az említett periodikáknak is rendre visszatérő témáivá váltak.¹¹⁴ A közszájon élő Nart-eposz és egyéb, főként helyhez vagy személyekhez kötődő mondák tudatosítása, az oszét nép és nyelv történetének pontosabb megismerése az egyre szélesedő iskolai oktatás segítségével azt eredményezte, hogy kialakult egy újszerű, a korábbtól különböző közfelfogás, amit már a nemzeti tudat alapjának tekinthetünk, s amely úgymond a tájilag megosztott, eltérő nyelvjárást beszélő oszét népet egyetemlegesen összefogta, de legalábbis erősen közelítette egymáshoz. Előkészítette azt, hogy majdan egységes népként jelenhessenek meg, s politikailag is egységesebben léphessenek fel.

Mint már említettük igen nagy szerepe volt a közkönyvtáraknak az oszét nemzeti kultúra kialakításában és terjesztésében. A könyvtárak nemcsak az orosz nyelvű és nyugat-európai irodalom, tudomány megismerését segítették elő, de melegágyai voltak az első oszét nyelvű publikációknak is. A valójában összejövetelei helyek klubok gyanánt működtek, és így a vidéki társasági, szellemi élet központjai lettek. A földrajzi, nyelvi, történeti, folklór és etnográfiai kutatások tudományos eredmények szerteszórói, viták tüzeiben megdezett átélte élményeinek centrumai voltak. E helyeken a mítoszok, mondák, vallási képzetek, melyek később a Nart-eposszá szerveződve

¹¹³ Csibirov, L. A. (szerk.), Periodiceszkaja pecsat... – kötetei. Nemcsak gazdag forrásanyaga a népéletnek, az egykorú történeteknek, a nyelvért, az iskolai oktatásért folytatott küzdelemnek, a vallási önállóságért folytatott harcnak, hanem együtt olvasva láthatjuk, hogy dokumentuma a nemzeti tudat kialakulásának, formálódási folyamatának. Tisztában lehetünk azzal, hogy az egyre növekvő oszét értelmiségi réteg nép- és nemzettudata miként alakult közvetlenül egy jó fél évszázadon át, s milyen előzményei voltak. - Magomatova, V. D. – Cibirov, G. I. – Callaev, H. Sz. - Habarceva A. A. – Totoev, F. V. – Szumenova, Z. N. – Baciev, A. Sz. – Horuev, J. V. – Kaliev, B. A., 1988. 352-354.

¹¹⁴ Orosz fordításban a legfontosabb forrásokat később Kaloev, B. A. 1967-ben egy kötetben publikálta.

(szervezve) alapjai lettek a közérdeklődésnek. Miller, V. F. és Kovalevszkij, M. M. kutatási eredményei azonnal eljuthattak az oszét értelmiség javához, s ezek tudatuk részévé váltak. Számosan tettek közzé orosz nyelvű újságokban népéletbeli leírásokat, szokásokat, helyi mondákat éppen e jelentős tudósok kutatásainak példáját követve.¹¹⁵ A szkíta-alán rokonság, a görög-szíriai-iráni-indiai kapcsolatok feltárása, a szokások múltban való gyökerezése, a keresztény hit korai felvétele, az őskereszténységből való származtatása, a bizánci kultúrával megvolt élő és termékeny kapcsolat, s ennek a korabeli életben, szokásokban való továbbélése a nemzeti ébredés kovászává vált. Miller, V. F., aki nemzetközileg ismert és elismert folklorista volt, német származású orosz létére az oszét nemzeti ébredés élharcosává vált. A kései utódok is ekként emlegetik. Ő az oszét kultúra gyökereinek felfejtője, nemzetközi megismertetője. Miller, V. F. az oszét történeti tudat kialakításával az oszét nemzeti ébredés legnagyobb alakjává vált.¹¹⁶ Mindazok a sajátosságok, amelyeket az oszétek nemzeti jellegzetességüknek tekintenek, igazi oszét sajátosságnak tartanak a kaukázusi népek körében is, Miller, V. F. „Oszét etűdök” című könyvében, mint összegyűjtött anyag, tudományos megállapítás, benne foglaltatik. Az őt követő, immár nemcsak a folklórt, hanem a népélet egyéb területeit feltáró oszét és orosz, illetve más nemzetiségű kutatók tovább gazdagították.

Koszta Heragurov 1859. október 15-én született egy Nar nevű hegyi falucskában, illetve ennek közelében lévő kisebb katonai erősségben, ahol majd 12 éves koráig élt. Apját, aki az orosz hadsereg tisztje volt innen új állomáshelyre, a Kubán vidékére vezényelték, így a családdal együtt egészen új környezetbe került. Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte meg, majd a valagyikavkazi reáliskola tanulója lett. 1873-1879 között a lakóhelyéhez közelebb eső városban találjuk: a sztavropoli gimnázium tanulója. Diákként igen széleskörű érdeklődést mutat a tudományok és a művészetek különböző területei iránt. Az irodalom, festészet, zene, színház egyként érdeklik. 1881-ben már Péterváron van a Képzőművészeti Akadémián. De mind oszét, mind orosz nyelven számtalan verset írt, s ezek egy része publikussá vált, illetve

¹¹⁵ Csibirov, I. A. (szerk.), Periodiceszkaja pecsat...

¹¹⁶ Kalojev, B. A., 1971. 303. Ő maga is így tartja, de egyetértően idézi erről a legelismertebb oszét kutató Abaev, V. I. tömör véleményét is, aki szerint Miller felébresztette a nép szunnyadó alkotó erejét. Miller és mások tudományos munkásságának érdemi értékelése itt nem feladatunk. A nemzetiségi válás folyamatában betöltött szerepe – ha egyéni teljesítmény oldaláról közelítünk – Koszta Hetagurovéhoz hasonló. – Lásd még: Dumézil, G., 1986. 325-408. – A tudomány szerepéről összefoglalólag lásd: Magomatova, V. D. – Cibirov, G. I. – Callaev, H. Sz. – Habarceva A. A. – Totoev, F. V. – Szumenova, Z. N. – Baciev, A. Sz. – Horuev, J. V. – Kaliev, B. A., 1988. 354-360.

kéziratban terjedt. Az 1884-1890 között keletkezett legjobb oszét nyelvű verseit összegyűjti, hogy megjelentesse. Versei az oszét földről, az oszét életről, nagy érzésekről, s az oszét nép szabadságvágyáról szólnak, de a folklórban gyökeredző mítosz, a mese, az állatmese sem hiányzik. (A mi hegyeink, A pásztor, A katona, Menetdal, Fenyegetés, Riadó). Kiemelkedik a művésznövendékek közül sokoldalúságával, bátorságot és egyenességet sugárzó egyéniségével. Az egyetemi körökben nemcsak költőként tartják számon, hanem, mint festőművészt, publicistát, közéleti embert is. Az oszét ifjúság vezérének tekinti.

1891-ben Sztavropolban telepedik le, ahol 1895/96-ig a helyi kulturális élet erjesztője, motorja lesz. Szerkeszti a Szevernüj Kavkáz című orosz nyelvű újságot, és ezt munkássága legfőbb fegyverévé teszi. Hihetetlen nagy publicisztikai tevékenységet fejt ki, szervezi a közéletet, koncerteket, irodalmi esteket rendez, harcol a nemzeti nyelvű iskoláztatásért, a nők magasabb fokú iskolai képzéséért, könyveket jelentet meg, s tudatosítja az oszétekben, hogy milyen nagy múltú és mély gyökerű kultúra birtokosai. Felhívja a figyelmet az anyanyelv ápolására, arra, hogy a jövő nemzedékeknek létre kell hozni egy magas színvonalú, a hagyományokban gyökerező írásbeli nemzeti nyelvű kultúrát. Hatása kiterjed nemcsak Sztavropol környékére, hanem egész Észak-Oszétiára, s hívei támadnak Dél-Oszétiában is. Egyre inkább politikusi megnyilvánulások jellemezik nemcsak cikkeit, hanem költészetét is. Oszét érdekeket képviselven politikai megnyilvánulásait életben nem nézik jó szemmel a hatóságok, hiszen rabságról, az oszét nép elnyomásáról, orosz hódítókról ír, s riadót fúj a rablánc szét-törése érdekében. Az ifjú nemzedék jelszó és program gyanánt vallotta vele együtt, hogy: „Jobb meghalni a nép szabadságáért, mint az önkényt rabszolgaként senyvedve szolgálni.” Költészete nem egysíkú, sokirányú érdeklődését megőrzi, sőt műfajilag új területeket vesz birtokba. Ekkor írja legjelentősebb hazafias verseit, poémáit, s lírája is bensőségebbé válik. Követői támadnak, új költők jelentkeznek, akik többnyire – ekkor még alig van anyanyelvi publikálási lehetőség – két nyelven írnak.

Hazafias verseinek mozgósító ereje volt. Két oszétból fordított versének közlése képet ad arról, mit jelentett fáradhatatlan munkássága, teremtő ereje az oszét nemzetté válás szempontjából, s mennyire új és forradalmi tettek számított ez a cári Oroszországban:¹¹⁷

Fenyegetés

Megfenyegettek a hazai bírák,

¹¹⁷

Kakuk Mátyás baráti gesztusát ezúton is szeretném megköszönni!

Hatalmasok, hogy elpusztítanak!
Temessen el titeket a hegyomlás, -
Ideje lenne, hogy elcsapjanak!

Megszakítottátok sok ember szívét,
Titeket is bánat emésszen,
Éreztétek a közös nyomor terhét,
Kínatokon a könny se enyhítsen!
Vastag láncokból vertek ránk bilincset,
Fényes lakomákon szédítgetnek,
Elfoglalták földünket, hegyeinket,
Vént és gyerekeket megvesszőznek.

Szétszéledtünk, cserbehagytuk a hazát,
A nyájainkat pusztítja vad, -
Ha vezérünk lenne, s hallanánk szavát,
Összeállna csakhamar a csapat!...

Belöknek bennünket a szakadékba, -
Ábrándozva, dicstelenül hullunk.
Jajszavunkat a szikla visszhangozza, -
Ha nem jön segítség, elpusztulunk!

Riadó!

Ismeretlen honfitársam, atyámfia!
Már azt sem tudom, hogyan nevezzelek!..

Halld meg a riadót! Ne hagyd cserben soha
Szülőházánkat, az atyai földet!

A drága szülőföld! Meredek szirtek
És bástyák. Fájdalmukban nyöszörögnek.

Barátaim! Alszegiek, felszegiek,
Mindahányan, - Szavamra figyeljetek!

A holtak is hallják kiáltásomat, -
Gyalázat arra, ki jogáról lemond!

Szegény Oszétia! – Jöttment földesurak,

Hívatlan bitorlók – S a nép meghódol?

Hogy adhattad önként ősi jogaidat
Az erőszakos betolakodóknak?
Barátok, atyafiak! Megöl a bánat;
Földesurat akartok magatoknak?

(Oszét eredetiből fordította Kakuk Mátyás)

1896-ben visszatér Pétervárra, ahol megjelenteti 1899-ben az oszét kultúrában és egyben a nemzeti öntudat fejlődésében is csúcspontot jelentő nagy művét az „Oszét líra” első kiadását.¹¹⁸ Ez a dátum egyben az oszét irodalmi nyelv megszületésének piros betűs ünnepe is. Koszta Hetagurov, aki élete vándorlásai következtében mindhárom nagyobb oszét nyelvjárást ismerte, egyiket anyanyelvként sajátította el, másikat a lakóhely változtatások következtében használta és beszélte, míg a harmadikat utazgatásai, tanulmányai során vette birtokba, az iron nyelvjárást emelte köz- és irodalmi nyelvvé, de a szókincs, a képszerű beszéd, a másik két nyelvjárás legjobb, legszebb megoldásait is beépítette abba az oszét nyelvbe, amely Segren, Miller és végül Hetagurov nyomán az oszétek nemzeti nyelvévé vált.

Az irodalmi nyelv megteremtése, az iron nyelvjárás köznyelvvé emelése csak egyik eredménye Koszta Hetagurov munkásságának. Legalább ennyire fontos a néphagyományokra épülő modern oszét kultúra kialakítása, s ezzel az oszét művelődés további útjának kijelölése, s ennek értékékként való tudatosítása. Az oszétek kultúrájának az ősi kaukázusi kultúrából származtatása, az észak iráni többszörös felülrétegzettség, a szkítákkal, alánokkal és a szomszédos kaukázusi török népekkel való mély és lényegi kapcsolat, a valóban ősi, de a jelen népi kultúrájában elevenen élő mitológia, hitvilág, szokásrend, közösségi élet jóllehet tudós kutatók munkája révén válik ismertté, de széles körben Koszta Hetagurov megfogalmazásában, költészetében terjed el igazán, válik kézhez simuló, használható és élhető modern kultúrává, az oszét nemzeti tudat alapjává. Ő teremti meg költészetében az eszményi oszét embert, a hős, kemény, harcos, igazságért és szabadságért küzdő férfit, a mindenben társ nőt, aki amellet, hogy törekeny, karcsú, művészetekre (ének, tánc) fogékony, amellet kemény, tud küzdeni, áldozatot hozni (anyatípus), mindenben határozottan dönteni. A magas, zord, fenséges hegyek, szurdokok, folyóvölgyek fennsíkok, térs folyóvölgyi tájak,

¹¹⁸ Abaev, V. I., 1990. 542-554. – Kaloev, B. A., 1988. – Magomatova, V. D. – Cibirov, G. I. – Callaev, H. Sz. – Habarceva A. A. – Totoev, F. V. – Szumenova, Z. N. – Baciev, A. Sz. – Horuev, J. V. – Kaliev, B. A., 1988. 364-373.

mint az oszét haza jelennek meg verseiben, válnak a mítoszok, a szabadban élő, természettel küzdő emberek hazájává. Mivel festő, grafikus is volt, ezeket képileg is ábrázolta, újságíróként a köz számára megfogalmazta. Akik utána jöttek őt követték, az ő nyomdokain indultak el. Az oszét nyelven való modern gondolkodás, életforma neki köszönhető. Hogy mekkora hatása lehetett, azt lemérhetjük azon, amit személyes élményként fogalmaz meg az oszétek legnagyobbnak tekintett nemzeti tudósa Abaev, V. I., aki leírja, hogy midőn elolvasta a mindössze 109 oldalas Oszét folklórt, azonnal megértette a lényegét, azt, hogy az oszétek egy nép, egy kultúra, egy szenvedésben megedzett lélek, egy reménység, egy kard. Verseiben a nemzeti génusz támad fel.¹¹⁹

Koszta Hetagurov életútja egyúttal példa, az egyedül járható út minden oszét ember számára. Nemcsak eszményt teremtett költészetében, de életével is – miként nálunk Petőfi – követendő és valóságosan is járható pályát rajzolt fel. Nem véletlen, hogy alakjához, miként a nép korábbi hősei, csodás elemeket is kapcsol immár az oszét nép, s szinte mitikus hős vonásaival ruházza fel.

A mai, immár polgárosult oszét életvitel még az idegen környezetbe, nagy városokban megtelepedett, sőt vezető értelmiséggé vált oszét családok számos olyan elemet őriznek oszét nemzeti jellegzetesség címén, amelyek oszét földön családoknál, kis falvakban, falusi környezetben alakultak ki, nyerték el formájukat. Ezeket büszkén vállalják, s nemzeti identitásuk kifejezésekként értékelik.¹²⁰

Ezek között kiemelkedő helyet foglal el népük és kulturájuk genézise: az ős kaukázusi népesség (kabán kultúra előtti időket is beleértve), mint alap, s az észak iráni népességgel való felülrétegzettség, a szkíta néppel való összeolvadás (Hérodotosz szkítákra vonatkozó leírása, mint saját történetük, életük korai megörökítése), Alánia, mint korai saját államuk (új észak iráni felülrétegződés), Nart-eposz kora, amelyet középkori történetükként tartanak számon, a bizánci kereszténység korai felvétele, a kereszténység és saját mitológiájuk összeolvadása (benne kiemelkedő szerepet kap Szent György kultusza). Kétségtelen, hogy mindez a tudományos kutatás révén vált közzismertté, s vált a szélesebb oszét népesség számára nemzettörténetté, igazi oszét jellegzetességgé.¹²¹ Ezek természetesen az újkorban más motívumokkal és szintén „oszét jellegzetességekkel” gyarapodtak, amelyek a mindenkori

---

¹¹⁹ Abaev, V. I. 552.

¹²⁰ Lásd erről: Szabó I.-Szabó L., 1979. – Szabó I., 2007.; Szabó L., 2007.

¹²¹ Ezek aránya, sokszor pontos valósága, értelmezése természetesen sokféle, egyéni, családi vagy hivatalos szinten más-más formában jelenik meg, de ez természetes.

politikai változásokkal szorosan összekapcsolódtak Így például az 1917 utáni polgárháborúban való részvétel, ott Ordzsonikidze és Sztálin felmagasztalása, velük kapcsolatban a vitézségi (ősi harcos) erények és férfiasság, keménység mértéken felüli tisztelete, a második világháborúban a Kaukázus védelme, amelyben oroszánrészt vállaltak a földjüket is védő oszétek.¹²²

Tárgyi kultúrájuk – városi családoknál is – néhány darabja, lakásban való elhelyezése kívülálló számára is kifejezi oszét voltukat. Erre fel is hívják a vendég figyelmét. Ha pedig más oszét családokkal jönnek össze ezek a tárgyak elengedhetetlen tartozékok és nemzeti szimbólumok. A szoba, ahol a vendéget fogadják hatalmas perzsa szőnyeggel van fedve, s ezen néhány régi fegyver, akárha bazárban is vásárolt, de sokszor igen mívés kivitelű ivókürt, fölötte az ősök képei. Előtte kis kerek háromlábú asztal, amit jellegzetesen oszétnek tartanak, s kultikus cselekmények fűződtek hozzá. Ma csak kávézó asztalként használják, de elhelyezése, az azt körülvevő székek (fotelek) elhelyezése a régi rendet őrzi.

Bizonyos tárgyaknak szimbolikus jelentőséget tulajdonítanak, s ezeket, mint oszét jellegzetességeket tartják számon, ma turisztikai igényeket kielégítő boltokban emléktárgyként árúsítják. Közülük feltétlenül meg kell említenünk az ivókürtöt, már csak a jászkürt miatt is. Polgári lakásokban lakásdíszként, közösségi helyeken nagy számban felhalmozva ivókürtként egyaránt fellelhetők, míg emléktárgyakat áruló üzletekben tehénszarvból, domború mintás „ezüst” lemezborítással a száj peremén és végén, rövid láncsal, s különböző méretekben, de metszett üvegből szintén van ivókürt, sőt nemes anyagból, valódi ezüstborítással, ötvösmunkával. Nart-eposz illusztrációkon ilyenekből isznak, kurgánokból előkerült változatait számon tartják, s emblémaként gyakran előfordul. Hasonló tárgy a rövid, egyenes tör fa tokban, rendszerint fekete bőrborítással, ezüstszínű, domború mintázatú fémdíszítéssel. A népviseletet most nem említem, de ennek tartozéka a tör is, amely ötvös munkával díszített áttört lemezekből áll, illetve a vidékenként különböző jellegzetes férfi és női fejfedők, vagy a derékban karcsúsított felső férfi ruhadarab, illetve a burka, szintén jellegzetes kaukázusi köpeny. Ma ezeket népi együttesek viselik, de ajándéktárgyakként részenként is forgalomban vannak. Jellegzetesen tartják a különböző méretű és alakú kovácsoltvas nyársakat, amelyek saslik sütésére, hússok pirítására szolgálnak. A Lakótornyok, hadászati céllal épült toronyszerű erődítmények, a Halottak városában megmaradt jellegzetes emeletes, különleges palatetős sírhelyek, illetve sajnos ma már romos állapotú templomok, kolostorok maradványai szintén az oszét múlt és nemzeti kultúra szimbolikus megtestesítői. Kicsinyített másaik különböző anyagokból készülnek, s emléktárgyakként is

---

¹²²

V.ö: Szabó L., 2001.

árusítják, művészi ábrázolások témái, a természeti környezet jellegzetes tartozékai.

Jellegzetes ételek és italok közül a hatalmas, kb. 40 cm átmérőjű, juhsajttal, juhtúróval töltött pirogot, azaz oszét nyelven habizdsün, ualibüh tartják, amit juh hússal szertartásosan fogyasztanak, és a lakoma céljától függően három vagy négy darabot helyeznek egymásra. A pirog hússal töltött változata is oszét nemzeti étel, ez a fűdsün. Jellegzetesnek tartják, oszét szokásnak a különböző kaukázusi növények salátaként való nyers fogyasztását, amit marokra fogva harapnak az ételhez. A tejes ételek fogyasztása általában jellemző, közülük a kefirt külön is meg kell említenünk, illetve a liszttel, tejfellel, vagy liszttel, juhsajttal sült dzükkát, aminek továbbélését valószínűsíteni lehetett a Jászságban is.¹²³

Természetesen valamennyi oszét jellegzetességnek tartott szimbólumot nem sorolhatunk fel. Különböző is ezek a szomszédos népeknél is megvannak, s közülük sokat maguk is csecsen, ingus vagy abház jellegzetességként tartanak számon. Egy-egy ilyen „nemzeti jellegű” tárgy, szokás, készítmény stb. apró vonásokban különbözik, illetve más-más hiedelmek, magyarázat, szokások, alkalmak, cselekmények fűződnek hozzájuk. E kérdéssel eléggé sokan írtak azért, hogy a szomszédos népek közötti kapcsolatokat és eltéréseket feltárják. Legutóbb Uarziaty, V. Sz. foglalkozott ezzel a kérdéssel, s mutatta be ennek kutatástörténetét is.¹²⁴ Ennek lezárásaként csak annyit jegyzünk meg, hogy Vlagyikavkáz a Napfény városának tartják, itt mindig süt a nap a helyiek szerint. Így is reklámozza az idegenforgalom is. Úgy véljük, hogy ebben a névben, hiedelemben a Nart-eposz hagyományai vannak meg, illetve utólag kapta ezt a szimbolikus minősítést. Kovács J. Béla Nart-eposz fordításának fő címe: A Nap gyermekei. A nartok eredete, az indo-iráni ősi hiedelem, s a tűz-kultusz eposzban lecsapódó elemeivel minden bizonnyal összefüggésben áll, a nemzeti ébredés korának terméke.¹²⁵

Szokásaik közül kiemelkedő fontosságot tulajdonítanak az étkezésnek (lakoma): az étkezés szertartásos rendjének, ünnepi alkalmakkor bizonyos ételeknek, italoknak, s azok felszolgálásának, illetve az étkezés közben irányítással folyó beszélgetésnek.¹²⁶ Eredeti környezetben – tehát nem városban élő családoknál – a lakomáknak ma is megvan az a sajátossága,

¹²³ Abaev, B.A., 164-166. – Szabó L., 2007.a.

¹²⁴ Uarziaty, V. Sz., 1990.

¹²⁵ Kovács J. B., 2008.

¹²⁶ Erről a kérdéssel részletesebben írtunk, s ezért itt részletekbe nem megyünk, csupán a szokások között meglévő nagy súlyára hívjuk fel a figyelmet: Szabó L., 2007.

hogy ott a férfiak és nők nem lehetnek együtt. Külön-külön ünnepelnek, nő legfeljebb vendégként vehet részt férfi lakomán. A lakoma ételeinek egy részét a nők készítik el, de már nem ők szolgálják fel (városon a férfiak a nők által megterített asztalhoz ülnek le). Ugyanígy igen fontos a kor szerinti ülésrend betartása is. Az asztalfőn ülő legidősebb embernek, a tamadának, hétköznapiakon a gazdának, családfőnek a feladata a beszélgetés irányítása, a köszöntések, a kínálás, az ivás rendjének betartatása.

Jellezetesen oszét sajátosságnak mondják, s főként az oroszoktól különítik el ezzel magukat, az életkorhoz illő viselkedést, magatartást. A gyermeknek minden meg van engedve úgy 6 éves koráig. Ettől kezdve kialakul kötelessége a ház körül, s a családi munkában, s ennek köre egyre bővül. Férfias, nyílt és bátor magatartást, szinte katonai szigorúsággal megtartott fegyelmet követelnek tőlük, s feltétlen tiszteletet a korban fölöttük állók iránt. Kötelesség mulasztására nincs magyarázat és bocsánat. Ha valaki vétkezik (pl. berúg társaságban, nem végzi el precízen a munkát, hanyag), azt kizárja a közösség, jobb ha máshová költözik. 18 éves korig egy korty szeszes italt sem ihatnak a fiúk (nők egyáltalán nem). Az idősebb testvér, barát, vagy idegen szava szinte parancs.

A nyelvre, a szép beszédre sokat adnak, büszkék nyelvük ősiségére, kifejezőképességére. A lakoma nyilvános szereplésre ad lehetőséget. A tamada által irányított beszélgetés során kire-kire sor kerül egy tósztt erejéig. Van, akit szép és okos beszéde miatt többször is megszólít a tamada. Mindenki figyeli azt, hogy hogyan szólal meg a másik. Mennyire tömör, mennyire kifejező és gondolatgazdag. Magamnak nem volt módom ezt megítélni, de a reakciók mutatták, hogy tetszést aratott valaki vagy nem. Maguk is úgy tartják, hogy a szép beszéd, a rendezett gondolatok nagyon fontosak és az oszét nyelv ápolása nemzeti feladat.¹²⁷

A munkával, bátor harci cselekedettel, tudással szerzett tekintélyt, s ezáltal pozícióba került embereket megbecsülik. Az ezekhez szükséges készségek kialakítását szigorú neveléssel elérhetőnek vélik, s az oszét család és közösségek történetileg kialakult sajátosságának tartják. Ezért az ősök tisztelete, a nartok kora, hőseinek, vitézeinek magasztalása (a furfangot, ravaszságot is erénynek tartják), a hősi énekekben feltűnő későbbi hősök és a közelmúlt története kiemelkedő hőseinek tisztelete (pl. Szovjetunió Hősei, munkában, alkotásban kivált emberek megbecsülése, lakomák alkalmával tetteik felidézése – tudósok, zenészek, művészek, színészek) mindenki

¹²⁷ V.ö: Szabó L., 2007. Külön fel kell hívnunk a figyelmet arra, s ezt ők maguk is hangsúlyozzák, hogy Hérodotosz Lakoma című művében leírtakhoz hasonlatos az oszétek legtöbb összejövetele. A dolgozat címe maga is tömör megfogalmazás, egy közkeletű oszét proverbium.

számára elfogadott tény. A távoli nagy városokba került oszétek összetartása, kis közösségeik létrehozása is ezzel függ össze, erre épül. Ha feltűnik valaki új ember (pl. diák, bármely munkát végző oszét) Moszkvában, Péterváron vagy másutt, megjelenik ezekben közösségekben, ahol hivatkozik küldőjére, családjára, azonnal bizalommal és segítőkészen fogadják. Tudják az ajánlóról, hogy csak megbízható embert küld, és a jelentkező ennek meg is felel teljes igyekezettel. Igyekeznek támogatni, szállást, lakást szerezni, állást, pozíciót elérni, egyénileg is felemelni, képességeit csiszolni. Rendszeres megjelenésével kis kulturális, anyanyelvi közösség alakul ki, s itt csak az idegen vendég kedvéért beszélnek oroszul vagy más nyelven. Tesznek róla, hogy otthon érezze magát, oszétként éljen idegen környezetben.

A nemzet fogalmához hozzátartozik az önálló államiság is, ami körülírt országhatárokat, egységes közigazgatást, állami nyelvet, saját gazdaságot, nyelvet és kultúrát is jelent, illetve azt, hogy nincs intézményes függő helyzetben más államtól. Ez az oszétek esetében soha nem valósulhatott meg tisztán, hiszen akár mint nép, akár mint formálódó, majd kialakult nemzet mindig valamely nagy birodalom része lehetett csupán. Előbb az orosz, majd a szovjet birodalom része ingadozó, változó mértékű önállósággal, ennek megfelelő berendezkedéssel. Ma is az Orosz Föderáció része Észak-Oszétia-Alánia Köztársaság, s nemrég vált „teljesen függetlenné” a Dél-Oszét Köztársaság. Különös jelentősége van annak, hogy az Oroszországhoz tartozó északi oszét területnek hivatalos nevében az Alán megjelölés is szerepel.

A Szovjetunió összeomlása után erre hivatkozva indítottak nemzetközi pénzügyi segítséggel egy mindkét oszét terület tudósaiból álló expedíciót, amely bejárta Észak-Afrikáig mindazon országokat, helyeket, ahol az alánok megfordultak, esetleg – mint a Jászságban is – él az alán eredet emléke. Az Alánok Útja nevű akciónak során sikerült felvenniük a kapcsolatot a nyugati világgal, s közös programokat is dolgoztak ki, kötöttek kétoldalú kutatási szerződéseket, tudatosították a nyugati világban létezésüket. Ha ennek a törekvésnek mindenütt nem is lett érdemi folytatása, magukra felhívták a figyelmet, s mai harcaikat, önállósulási törekvéseiket a nyugati világ kétségtelenül nagyobb érdeklődéssel és szimpátiával figyeli. Nekünk nincs szégyenkezni valónk, hiszen a Jász Múzeummal és a Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságával kötött szerződés tudományos publikációkban öltött testet. A múzeumi kiadványokon és a küldöttségek cseréjén túl a Jászsági Évkönyv számai adnak kezdettől fogva helyet ilyen közös kutatásokon alapuló publikációknak. A Jászsági Évkönyv utóbbi számai, ahogyan a jelen köteté is, immár külön részt szentel az oszét – jász – magyar történeti kapcsolatoknak.

Már az elődök bölcsen látták, hogy a nagy birodalmak ütközőpontjában egy kis lélekszámú nép önállóan megmaradni nem tud, s maguk mentek a dolgok elébe, ajánlották magukat a cárnó oltalmába, hogy megmaradhassanak, s népként ne őrldjenek fel az állandó nagyhatalmi harcokban. Ennek fejében viszonylagos béke korszaka köszöntött rájuk. Korlátozott lehetőségek között alakíthatták ki nemzeti sajátosságaikat, tudatukat. Ennek ez a sokféle tekintés, egy nagyhatalommal való megalkuvás is tartozéka, s jellemzője az oszét nemzeti tudatnak, beidegzett magatartásnak. Amikor az oszét nemzeti sajátosságokat elemezzük, vesszük számba jellemzőit, ezt tudomásul véve beszélhetünk nemzetről, szabadságról, függetlenségről, megtartó hagyományokról.

Irodalom

- Abaev, B. I.
1990 Izbannüe trudü. Religija, folklor, literatura. Vlagyikavkaz
- Boros János
1980 A Kaukázus a népek hegye. Budapest Gondolat Kiadó
- Bliev, M. M.
1987 Szevernajá Oszetijá v XVIII. v. 168-185. in: Isztorijá Szeverno-Oszetyinszkoi AszSzR. I., Ordzsonikidze. Izdatyelsztvo „IR”
1987a Priszoeogyinénie Szevernoj Oszetii K Rosszii. 186-205. U.o.
- Csibirov, L. A. (szerkesztette és kommentálta)
1982. Priodicseszka já pecsát Kavkaza ob Oszetii i ocsetax. II. Chinvali. Izdatyelsztvo „Iriszton”
- Dumézil, G.
1986 Mítosz és eposz. Gondolat Kiadó, Budapest
- Fejős Barbara
2001 Az alánok és a kereszténység. in: Nomád népvándorlások, magyar honfoglalás. (Szerk. Felföldi Sz. – Sinkovics B.) Magyar őstörténeti könyvtár 15. Budapest, 36-44.
- Gebei Sándor
1997 A kozák hadak. Klió. 6. évf. 1997/1. – <http://www.c3.hu/~klio/klio/971/klio070.htm>.
- Gulyás Katalin – Szabó István – T. Bereczki Ibolya (szerk.)
1989 Írások az oszét kulturáról. Múzeumi Levelek 61-62., Szolnok
- Kaloev, B. A.
Osztinü glazami russzkih i inosztrannüh putyesesztbennyikov (XIII-XIX. vv.), Szevero-oszetyinszkoe Knyizsnoe Izdatyelsztvo Ordzsonikidze
1971 Oszetyinü. Isztoriko-etnograficeszkoe isszledoványie. (izdanyie 2-e...) Izdatyelsztvo „Hauka” Glavnaja edakcijjá Vosztočnoj Lityeratuü, Moszkva Vtaraja rogyina Koszta. Sztavropol (Szavropolszkoe knyizsnoe izdatyeltszvo)
- 1972 Kakuk Mátyás

- 2009 Szkíta-magyar nyelvhasználat. Budapest (PoPress Könyvek)
Kovács J. Béla (fordította)
A Nap gyermekei. Nartok. Jász-alán hősmundák. Budapest (Püski)
- Kuznyecov, V. A.
1977 Zodcsesztvo feudalnoj Alanyii. Ordzsonikidze, Izdatyelsztvo „IR”
Magomatova, V. D. – Cibirov, G. I. – Callaev, H. Sz. – Habarceva A. A. – Totoev, F. V. – Szumenova, Z. N. – Baciev, A. Sz. – Horuev, J. V.
1987 Kultúra Szevernoj Oszetii v btaraj polovine XIX. v. in: Isztorijá Szeverno-Oszetyinszkaj AszSzR. I., Ordzsonikidze, Izdatyelsztvo „IR”
- Niederhauser Emil
1992 A Pétervári Oroszország. in: Oroszország története. (szerk. Szvák Gyula) 221-417. Budapest, Maecenas
- Selmeczi László
2005 A jászok eredete és középkori műveltsége. Jászberény. Jászsági Füzetek 37.
- Szabó István
1992 Történetek az oszét nemzeti eposzból, a „Nart-mondakör”-ből. in: Zounok. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Levéltár Évkönyve (szerk: Botka J.), 193-217. Szolnok
2007 Barangolások oszét földön. in: Jászsági Évkönyv 2007. (szerk: Pethő L.) 117-138. Jászberény
- Szabó László
1979 A jász etnikai csoport. I. Szolnok
1981 A jász öntudat alakváltozatai. in: Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve. V. 129-145.
1982 Jászság. Budapest. Gondolat Kiadó
2001 Tradíció és ideológia az oszéteknél. Jászkunság 1-2. sz. 7-16.
2006 Mire jó a néprajz? in:
2007 Az oszét asztal felér egy akadémiaival. in: Jászsági Évkönyv 2007. (szerk: Pethő L.) 139-172.
2007 Egy jellegzetes jászsági étel kaukázusi gyökereiről. in: Agria XLIII. 409-421.
- Székfű Gyula
1990 Népiség, nemzet és állam. 144-155. in: A népi urbánus vita dokumentumai 1932-1947. (válogatta és szerkesztette: Nagy Sz. Péter), Budapest, Rakéta Könyvkiadó
- Totoev, F. V. – Cibirov, G. I. – Szumenova, Z. N.
1987. Kultúra Szevernoj Oszetii v perevoj polovine XIX. v. Razvitie kultunih szvjazej Szevernoj Oszetii sz Rossziej. in: Isztorija Szeverno-Oszetyinszkaj AszSzR. I. Ordzsonikidze, Izdatyelsztvo „IR”